
Hol van a szobor helye?

A szobrászat két fő iránya az emlékműszobrászat és az autentikus szobrászat. Ez utóbbi sokkal inkább kapcsolódik a tárgyi líra, a szerzői film vagy a dzsessz műfajához, mint az emlékműállítás programszerűségéhez.

A közelmúltban, a médiában élénk párbeszéd folyt a köztereinkről, elsősorban emlékmű, emlékezés, emlékeztetés tematikában.¹ A hozzászólók között leginkább művészettörténészek, esztéták, újságírók és képzőművészek szerepelnek; a témáról szobrászokat még nem kérdezték. Elhangzottak olyan vélemények, hogy hosszú ideig ne készüljön emlékműszobor; de radikálisabb hozzászólók semmiféle tartós anyagból készülő szobrot nem látnának szívesen. Vannak a szakmánk létjogosultságát alapjaiban megkérdőjelező állítások is – ezért külön örülök a konferenciára² való felkérésnek, mivel így néhány félreértést talán tisztázni tudok.

Aki alapjaiban kérdőjelezi meg a szobrászat érvényességét a 21. században, az nemcsak kultúrpolitikai ellenfeleinek szeretne üzenni, hanem egyben megkérdőjelezi Anish Kapoor, Tony Cragg, Anthony Gormley vagy éppen Giuseppe Penone tevékenységét is, akiknek művészetét nem a politika és nem a szórakoztatóipar felől érdemes közelíteni. Nem csak az euro-atlanti övezetben jellemző az autonóm monumentális plasztika. Kína, Japán vagy Dél-Korea is jelentős összegeket fordít az emlékműszobrászaton kívül álló plasztikai utak köztéri megjelenítésére. Hatalmas szoborparkok mellett a városi terek is befogadói ezeknek a műveknek. Kortárs építészeti közegbe ugyanakkor nem lehet 19. századi nemzeti romantikus stílusban mintázott szobrokat elhelyezni. Avagy kortárs építészetre sincs szükség – és akkor lehet?

A köztér esztétikai minőségét véleményem szerint ennek a két művészeti szakágnak, tehát az építészetnek és a szobrászatnak a képviselői tudják legmagasabb szakmai színvonalon reprezentálni. Más kérdés, hogy a szakmai szempontokon túl milyen társadalmi csoportok jöhetnek szóba egy-egy döntés előkészítésénél. Példaként gondolhatunk az adott környéken jelenleg élő, művészethez értő vagy nem értő, azzal foglalkozni akaró vagy nem akaró polgártársainkra, akik közössége folyamatosan változik. Gondolhatunk az ott dolgozóakra, közlekedőkre, pihenőkre vagy éppenséggel a turistákra. Országos szavazásra is lehetne bocsátani szoborállítással kapcsolatos kérdéseket, ahol azok is szavazhatnának, akik semmilyen kapcsolatban nincsenek a helyszínnel. Az emlékműszobrászat mindig is egy politikai-hatalmi reprezentációs terep volt, és véleményem szerint ezt az alulról szerveződőnek tűnő szobordöntési akciók sem cáfollják. A szobordöntők emlékműve, amit ledöntenek a szobordöntők, Wehner Tibor helyzetértékeléséből a cikk³ megjelenése óta, vagy talán annak hatására is megvalósulni látszik. Az autonóm szobrászat minőségi megjelenése épp ezért az aktuálpolitikai szempontokon túlmutatóan jöhet csak létre.

Magyarországon elsősorban a kommunista diktatúra fellépése miatt nem tudott kialakulni egy politikailag semleges, belső szakmai értékeket felmutatni tudó köztéri szobrászat, de úgy tűnik, hogy a rendszerváltás után harminc évvel sem tudott megerősödni az ezt segítő, befogadó közeg.

Szobrászként részemről nem kérdés, hogy a jövőben is szükség van a hagyományos értelemben vett emlékműszobrászatra. Sok kiváló szobrászéletmű közül kiemelném Kő Pálét. Kezdve a mohácsi emlékművétől – amely véleményem szerint máig az egyik legjobb

történelmi emlékmű Magyarországon – Aba Sámuel portréjáig, példaértékűnek és köveendőnek gondolom azok számára, akik ma a köztéri emlékműformát gondolják szobrászati útjuk vezérelvének, és nemzetben, hazában tudnak gondolkodni.

A kialakult vitában leginkább Wehner Tibor álláspontjával tudok egyetérteni, aki a mennyiség és a minőség felől közelít. Ugyan az emlékműállítási moratóriumát túl szigorúnak és megvalósíthatatlannak gondolom, messzemenően egyetértek az általa felsorolt helyszínek zsúfoltságának és érthetetlen szerveződésének szakmaiatlanságával, és az ebből következő esztétikai és térszervezési átgondolatlanságával. Magam részéről kénytelen vagyok belátni, hogy turisztikai szempontból néhány zsánerszobor alakú szelfipont, és hasonló célú felirat-installáció a „globalizmus cukorkája”, a „Tourist gaze” kiszolgálása, a vizuális tömegigényre apelláló édességek területe.

Számomra Marton László *Kiskirálylány* című – a rendszerváltás előtt felállított – szobra már bőven betölti ezt a funkciót. Az erre a célra szánt városi terek felületeinek negédes üzenete azonban akár egy életre szóló esztétikai terhet nyújthatnak a popkultúrától amúgy is leterhelt lakóknak, nem mellesleg helyet és lehetőséget vesznek el tartalmasabb művek köztéri megjelenésétől. Mélyi József egy korábbi tanulmányában⁴ foglalkozik a fotóalapú zsánerszobrok korai amerikai példányaival, mint pionírokkal, de elsősorban a volt Jugoszlávia területéről talál példákat, és az ottani kaotikus szoborállítási módokat hasonlíttja össze a magyarországi folyamatokkal. A vitában azonban nem igazán érintik azt, hogy ez egy világtendencia. Persze rossz szobrok jelenlétére nem lehet mentség az, hogy máshol is vannak ilyenek, de azért az igazsághoz hozzátartozik, hogy Liverpool vagy Skopje túlszsz Budapesten ebben a műfajban. Liverpool ráadásul nemcsak a rossz Beatles, híres- komikus, ős-popsztár szobrok hazája, de a sokat kritizált budapesti futballistaszobrok okán is érdemes kicsit elmélyedni az ott látható szobrok minőségében. Ritkán hallom kritizálni a Manhattanben önhatalmúlag felállított *Charging bull* című szobrot, és zsánertársát, a szintén önhatalmúlag elé állított *Fearless girl*-t. A történet ironiája, hogy a „celebbikává” vált szobor készítője felháborodott az új kontextustól, és eltávolította a kislány szobrát. A pozsonyi vagy brüsszeli csatornafedelek, sarokról kukucskáló szobrok mellett a világ tele van padon ülő híres bronzemberekkel, akik mellé egy fotó erejéig lehet leülni. Elszomorító az ilyen jellegű szobrok mennyisége és néhány kivételtől eltekintve méltán kritizálható szakmai minősége, de a magyarországi felhozatal sok esetben még mindig magasabb igény támaszt magával szemben, mint a „schnellszobrászat” néhány határainkon kívüli képviselője.

Vannak ezeknél fájdalmasabb vizuális jelenségek is napjainkban. Egy vidéki kisváros, Balatonkenese példáján keresztül igyekszem bemutatni a kontrollálatlan szoborállítások világát, melyet szembe állítok a szakmailag igényesebb lehetőségekkel. Természetesen ez egy kiragadott példa a számtalan közül, amivel semmiképpen nem az ott lakók közösségét szeretném bántani, hisz ez egy hosszú folyamat eredménye, melyben jószándékú szereplők által kiköveztetett placcokon történnek esztétikai, plasztikai, irodalmi félreértések. Azonban, ahol Pilinszky vagy Kő Pál töltött oly sok időt, méltatlan a műfajukra utaló paródiákkal dicsekedni, miközben az ő szellemiségük rejtve marad a településen élők, vagy ott nyaralók számára.

Balatonkenesén található az egyik legrégebbi Kossuth-büsztt. A magas posztamensre elhelyezett, 1899-es keltezésű kicsi bronzportré jóval megelőzte az első budapesti Kossuth-körplasztikát. A szobor alkotója nem rendelkezett Zala György vagy Stróbl Alajos mintázóképességével, szakmai felkészültségével, de egy korrekten megfogalmazott portrét láthatunk 120 év távlatából. Ettől a szobortól nem messze áll egy ismerős forma a város központi terén. Besorolása szerint a magyarországi köztéri műtípusok között vidéken

leginkább elterjedt, barnás selyemfényűre felületkezelt tölgyfarönk-gólemek csoportját gazdagítja. Talán hangsúlyozni sem érdemes, hogy az úgynevezett népi fafaragás vagy a faszobrászat még nyomokban sem rokonítható e műtípussal. Ennek a láncfűrészsel nagyolt, majd vésővel és sarokcsiszolóval felületkezelt stílusnak talán a lakodalmas rock lenne a zenei megfelelője. Ez a példány Szent Orbán-t kívánna megjeleníteni, segítségül hívva a helyi kőműves, sírkőfaragó és burkoló esztétikai támogatását is. A 2014-es felállítást követően pár évvel rá a református templommal szemben állították fel Dévai Bíró Mátyás, Luther Márton és Kálvin János szoborcsoportját. Az emlékmű kivitelezésében az előző alkotóközösséghez kísértetiesen hasonló eszközöket fedezhetünk fel. A városi ranghoz képest igencsak szerény minőségű és méretű 56-os emlékmű, egy sírkővel összekeverhető jelentéktelen objektum. Ennél a megoldásnál a település és a történelmi esemény is többet érdemelne.

Ami azonban túlmegy a jóakaratból rosszul sikerült, mégsem öröklétre készített emlékművek csoportján, az a vízpartra kihelyezett tárgygyűttes. Itt a főszereplő a magát „gondolatszobrásznak” nevező, Karinthy Szabolcska Mihály átíratát is überelő rímfaragó. Magvas gondolatai gránitszívbe vésvé hosszú időn át zavarhatnak bele a balatoni horizontba. Szerelmi lakatolóegységgel megbolondított, térköves-fapados kiegészítővel összeállított kompozíciója még egy néprádióból egész nap játszott pánsípos meditatív muzsikáért kiált. A szerelmi lakatolófalak elterjedéséről egyébként Boros Géza kiváló tanulmányát érdemes elolvasni. „A szerelemlakatos – mint minden divatjelenség – idővel lecseng, és bizonyára megszűnik. A következménye, a hidakon és különféle városi műtárgyakon maradó több tonnányi rozsdásodó lakat, potenciónalis ócskavas azonban csak komoly beavatkozással takarítható el.”⁵ Az elkésett és értelmetlen szolgai trendkövetés tárgya, az elkészülte pillanatában elavul. Romjai, akárcsak a szocialista éra városi betonköszöntői láthatóan évtizedekig emlékeztethetnek minket örökkévalónak hitt múlandóságukra.

Ha nem is ennyire képletesen, de kuszáltságában a főváros is ad hasonló eklektikus tárgyhalmazokat. Ahogy Wehner Tibor⁶ és Kertész László⁷ remekül bemutatja, a térszervezés hiánya, koncepciótlansága néhol teljesen gazdátlanul hord egy kupacba szobrokat.

A hibás folyamatokkal szembeállítva, leginkább az elmúlt 25 évben, a Magyar Képzőművészeti Egyetem Szobrász Tanszékén diplomázott művészek munkáiból mutatok be egy válogatást. Ez az a korosztály, amely jelenleg a legaktívabban tudna közterekre dolgozni, de megrendelések, szándékok hiányában mégsem tudja képességeit kibontakoztatni. A 20. század elejétől kezdve a magyarországi köztereken fölállított, jegyzett szobrok 90%-ban olyan alkotóktól származnak, akik a Magyar Képzőművészeti Egyetem Szobrász Tanszékén végeztek. Budapesten kívül a Pécsi Tudományegyetem Szobrászat Tanszékén képeznek szobrászokat.

Balanyi Zoltán MMA-ösztöndíjas társam is Pécsen diplomázott és doktorált. Az ösztöndíjprogramjában szereplő kőszobrász-szimpozium keretében megépített Ébredő Vulkan Szoborpark a Halápon látható. Ez a saját koncepcióból indított szoborpark-kezdeményezés ritka, szokatlan formája a köztéri szobrok állításának. Az ösztöndíjprogram keretén kívül kevés más utat látok ennek megvalósíthatóságára.

Más jellegű, de még mindig önálló – a kezdetekben megbízás nélküli – szoborállítási gyakorlat Mihail Kolodkoé. Igen népszerűek a későbbiekben gerillaszobrászatnak nevezett akciói, ahol is közismert mesefigurák vagy ismert művészek, szokatlan tárgyátíratok készülnek groteszk megfogalmazásban. A közttereinkről nélkülözött vizuális humor remek hiánypótlói. A közízlésre hivatkozva sokan érvelnek a szerethető zsánerszobrok mellett. A könnyen érthető, jól fotózható szórakoztató plasztika, mintha valamilyen origó lenne a köztéri szoborigénylésnél. Kolodko ügyesen találja meg azt a léptéket a méretet és a szórakoztatást illetően is, ami ezeken a túlértékelt elvárásokon túlmutat.

A szintén ösztöndíjas Boros Miklós János és felesége, Piti Zsuzsanna festőművész készítette NKA-pályázat útján Tuzsér községbe a *Révész* című szobrot. Az alkotás, a kisebb lélekszámú településekre tervezett művek egyik legszerencsésebbnek tűnő, szakmai garanciát is felvállaló együttműködés révén valósulhatott meg. Polgár Botond nagyharsányi mészkőből faragott tondója jelenleg a Hotel Kempinski előtt van felállítva. Bár a helyszín–szobor kapcsolat nem mondható kifogástalannak, mégis a szobor köztéri jelenléte, túlmutatva nagyszerűségén felhívja a figyelmet a „mikrotonális” szobrászati minőségek köztereinkről erősen hiányzó jelenségére is.

Szintén Polgár Botond mintázta Andrassy Gyula alakját az Engler Andrással közösen készített, korábban a Sztálin-szobor öntéséhez beolvasztott Zala György-szobor rekonstrukciós munkájában. Habár ez egy kötött, kevés művészi szabadságot engedő munka, az elkészítés profizmusa biztosít minket arról, hogy a figurális köztéri emlékműszobrászat képes lenne megújulni, ha a megfelelő kompetenciával rendelkező szobrászok kapnák meg a megbízásokat.

Ez a szobor, mint a bemutatott nagyméretű szobrok közül több is, azért valósulhatott meg, mert Meszlényi Molnár János szobrászművész, a csapat harmadik tagja egy európai színvonalú öntőműhelyt hozott létre. A rendszerváltás után önerőből felépített féltucatnyi öntőműhely megléte elengedhetetlen feltétele a magyarországi köztéri szobrászat megújulásának.

Sallai Géza *Feladat* című, magyarországi viszonylatban jelentős méretű acélplasztikája a Nyíregyházi Főiskola portájaként is funkcionáló autentikus szobor. Az Art Universitas Program keretében 2010-ben valósulhatott meg. Szobrászok számára a kétezres évek első évtizedének végén rövid ideig futó Art Universitas program jó lehetőségnek tűnt a szabad formaalkotás és az építészeti terek kapcsolatának vizsgálatára. A hibákból tanulva újra lehetne értelmezni ezt, vagy ehhez hasonló programokat.

A 2017-ben rendezett Vizes Világbajnokság új úszóstadionjának, a Duna Arénának bejárata mellé felállított szobor Taubert László műve. A 6,5 méteres *Bajnok* című alumínium öntvény plasztika a Taubert-életműbe szervesen kapcsolódó, köztéren szokatlan formavilágával és anyaghasználatával hívja fel magára a figyelmet. Ehhez az eseményhez kapcsolódóan a Dagály sétány Váci úti indítóplasztikája, a *Turbinallevél* című bronzplasztikám egy tájépítész-stúdióval való szoros együttműködés eredménye. A szobor a hajdani Láng gépgyár tevékenysége és a Vizes Világbajnokság között igyekszik kapcsolatot teremteni úgy, hogy közben autonóm szobrászati tevékenységem egy fontos tárgya, a természeti energia, áramlás, plasztikai megfogalmazhatóságának a kísérlete szokatlanul erős formában jelenik meg.

Hasonló tájépítész–szobrász kapcsolat eredménye az Pécs – Európa Kulturális Fővárosa 2010 program keretében megvalósult Zöld Út című 9×4 méteres bronz relief a pécsi Széchenyi tér Városháza előtti részén. A közös tervezés eredménye, a tematikus pályázatoktól független tartalmak megjelenésének a lehetősége, amely ezáltal az autonóm szobrászat köztérre kerülésének az egyik legfontosabb feltételét biztosítja.

A napjaink egyik legizgalmasabb autentikus figurális szobrászatát művelő Kotormán Norbert *Pihenő Héraléz* című szobra a Graphisoft Parkban lett felállítva. A park szobrai egy olyan építészeti koncepcióba fértek be, ahol ideális tereket hagyott a tervező szobrok felállítására. A szépen gyarapodó szoborparkhoz 2020-ban pályázat útján a Szobrász Tanszék két hallgatója is lehetőséghez jutott.

A tanszék szempontjából egy szintén sikeres lebonyolítású pályázat a Futureal csoport, Corvin Technology park irodaháza elé kerülő két nagyméretű alumínium szobor Mikus Áron munkája. A *Triptichon* és *Dual* című szobrok erős kapcsolatot mutatnak épített környezetükkel.

A Pécsi Köztemetőben 2019-ben felavatott Bencsik István szobrászművész síremléke műfajában kiemelkedő teljesítmény, amely egyidejűleg idézi meg Bencsik István személyét, szobrászatát és mutatja fel, a hozzá munkásságában talán legközelebb álló volt tanítvány, Nyári Zsolt méltóságáteljes tiszteletadását.

Kelemen Zénó embermentők emlékműve a Gogol utca és az Újpesti Rakpart sarkán található. A szobrász azonnal felismerhető formajegyei nem akadályozzák az emlékművé válás lehetőségét, miként a szobrászat és építészet kapcsolatát szintén formailag is kiaknázó, Menasági Péter által készített Mansfeld Péter-emlékműnél sem érezhető a szakmai kompromisszumok keresése a közérthetőség pillanatnyi fuvallataiban.

A felsorolt példák éppen hogy csak fellebbentik a fátylat azokról a lehetőségekről, amelyek alkalmasnak mutatkoznak egy magasabb minőség megcélzására köztereink építészeti, tájépítészeti és szobrászati tervezés együttműködési kereteinek bővítésére.

IRODALOMJEGYZÉK

- BOROS Géza: *Budapest Forever. A köztér privatizálása (szerelemlakatok). Hagyomány – új idők – új terek, kihívások és lehetőségek a kortárs köztéri szobrászatban.* Pécs, a PTE Művészeti Kar Képzőművészeti Intézet Szobrászat Tanszék konferenciája, Pécs, 2015. november 21.
- FARKAS Viola: *Az ember hősi szobrának eltűnése,*
<https://artportal.hu/magazin/az-ember-hosi-szobranak-eltunese/> (utolsó letöltés: 2020. 06. 07.).
- GADÓ Flóra – SÁRAI Vanda: *A bálványok hallgatnak. Merre tovább a szobordöntési hullám után?*
<https://artportal.hu/magazin/a-balvanyok-hallgatnak-merre-tovabb-a-szobordontesi-hullam-utan/> (utolsó letöltés: 2020. 07. 22.).
- GÓCZA Anita: *Most inkább egy darabig ne építsünk semmit?*
https://artportal.hu/magazin/most-inkabb-egy-darabig-egy-darabig-ne-epitsunk-semmit-potmeter-az-artportal-podcast-ja/?fbclid=IwAR0qizQG4TweFu6IAiEZxlG2lpisY_k0kKUq1GoEntv3e1yi6EF45bmspGw (utolsó letöltés: 2020. 10. 22.).
- GY. NÉMETH Erzsébet: *Elégikus prólógus. Kérdések a budapesti köztéri szobrászatról,*
<https://artportal.hu/magazin/elegikus-prologus-kerdesek-a-budapesti-kozter-i-szobraszatrol/> (utolsó letöltés: 2020. 05. 18.).
- KERTÉSZ László: *Kié itt a tér? A budapesti köztér, mint a demokráciadeficit lenyomata,* <https://artportal.hu/magazin/kie-itt-a-ter-a-budapesti-kozter-mint-a-demokraciadeficit-lenyomata/> (utolsó letöltés: 2020. 06. 01.).
- MÉLYI József: *A zsánerszobrok mágiája. Hagyomány – új idők – új terek, kihívások és lehetőségek a kortárs köztéri szobrászatban,* a PTE Művészeti Kar Képzőművészeti Intézet Szobrászat Tanszék konferenciája, Pécs, 2015. november 21.
- PÓTÓ János: *Mennyire legyünk naivak?*
<https://artportal.hu/magazin/mennyire-legyunk-naivak/> (utolsó letöltés: 2020. 06. 25.).
- WEHNER Tibor: *A budapesti emlékmű és szobor túltermelési válság es-felszámolása,* <https://artportal.hu/magazin/a-budapesti-emlekmu-es-szobor-tultermelési-valsag-es-felszámolasa/> (utolsó letöltés: 2020. 05. 23.).

JEGYZETEK

- GY. NÉMETH Erzsébet: *Elégikus prólógus. Kérdések a budapesti köztéri szobrászatról,* <https://artportal.hu/magazin/elegikus-prologus-kerdesek-a-budapesti-kozter-i-szobraszatrol/> (utolsó letöltés: 2020. 05. 18.).
- Jelen cikk a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet által *Most mi lesz? – Művészetelméleti pillanatképek 2020 végén* címmel rendezett konferencia egyik előadásának szerkesztett tanulmánya. A konferenciát 2020. november 3-án tartották az MMA székházában, a Pesti Vigadóban. Vö. <https://www.mma-mmki.hu/rendezvenyek/most-mi-lesz-muveszetelméleti-pillanatképek-2020-vegen-konferencia/>
- WEHNER: *i. m.* (2020).
- MÉLYI József: *A zsánerszobrok mágiája. Hagyomány – új idők – új terek, kihívások*

és lehetőségek a kortárs köztéri szobrászatban, a PTE Művészeti Kar Képzőművészeti Intézet Szobrászat Tanszék konferenciája, Pécs, 2015. november 21.

- 5 BOROS Géza: *Budapest Forever. A köztér prioritizálása (szerelemlakatok). Hagyomány – új* 6

idők – új terek, kihívások és lehetőségek a kortárs köztéri szobrászatban. Pécs, a PTE Művészeti Kar Képzőművészeti Intézet Szobrászat Tanszék konferenciája, Pécs, 2015. november 21.

- WEHNER: i. m. (2020).
KERTÉSZ: i. m. (2020).

